

S İRT YÖRESİNDE YATIRLAR ETRAFINDA
EKLENEN HALK İNANÇLARI
VE
KESİK BA MOTİFİ

Dr.Yasar KALAFAT
Halkbilimi Araştırmacısı
yasarkalafat@mynet.com
yasarkalafat@gmail.com

GİRİŞ :

Biz bu bildirimizde iki husus üzerinde duruyoruz. Bunlardan ilkinde, Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi kayıtlarını esas alarak, Siirt ve yakın çevresinin yatırlarını çıkarıyoruz. Bu ulu zatların etrafında gelişen halk inançlarını, yine anılan kaynaktan hareketle yapmaya çalışıyoruz. Bu inançların salâmiyet’le bağlantılarını, halkbilimi/halk inançları itibarıyla kısaca ele alıyoruz. Bu inançları genel Türk halk inançları ile karşılaştırarak yapıp, bunları anlamlandırmaya çalışıyoruz. Böylece, Türkiye çapında, zaman, zaman da Türk dünyası için yapmaya çalıştığımız araştırmaları bölgede yoğunlaştırmayı amaçlıyoruz. Bildirimizde ele almaya çalıştığımız ikinci husus, halk inançlarımızdaki “Kesik Ba” inanç motifidir. Kesik Ba ile ilgili çalışmamız, hocamız A.Yasar Ocak tarafından yapılmıştır. A.Y.Ocak bu çalışmasında, dini kaynaklarda bu arada da diğer dinlerdeki Kesik Ba ları anlatılmadıklarını haritalandırmıştır. Edebiyata yansıması Kesik Ba konusunu da ele almıştır. (A.Y.Ocak, Türk Folklorunda Kesik Ba, Tarih Folklor Üstünlüklerinden Bir Kesit, Ankara, 1989) Biz de çalışmamızda yaklaşık 20 kadar, Kesik Ba olarak bilinen ulu zata rastladık ve bunları, zaman, zaman yazılarımıza yansıtmaya çalıştık. Bu tür yatırlara Siirt ve yöresinde, bu bölgede de rastlayabiliyoruz. Biz, halk inançları çalışmamızla, halk tefekkürümüzün portresini çıkarmaya çalışıyoruz. Daha evvel yapılmış olduğu umuz yatırlar konulu bir çalışmamızda, Eski Türk İnanç Sistemi’nde Anamaygıl olarak geçen günümüzde varlığını “yeğen”

Ta lip, eyh Mahmut el Kuseyri, eyh Muhammed el Tarmili, eyh smail el Bergavsi, eyh Babi Sor, eyh el Hurani, eyh el Hizveni, eyh Yusuf el Garip. eyh et Tayyar, eyh Mahmut et Dusuki, Doluharman Köyü'nde eyh Ali el Fiskini, eyh erefaddin, eyh Saat, Tuzkuyu'su Köyü'nde eyh Fahreddin, Büyük eyh Mahmud, eyh el Hulü, eyh Mahmut el Bayraktar, Aydınlar ilçesindeki eyh Hazma el Kebir, eyh Mücahit, ilçenin Dereyamaç Köyü'nde eyh Hazin, eyh smail Fakurullah, eyh brahim Hakkı, Sultan Menduh, Siirt Baykam İçesi, Ziyaret Mevkiindeki, Veysel Karani, eyh Osman, Siirt Pervari İçesi, Yukarı Balcılar Köyü'nde Abdurrahman bin Arf, ve Seyyid Bilal'in türbeleri vardır.

Yörenin ulu zatlarının bir kısmı, Arap slam co rafyası din uluları ile baıntılıdır. Bunlardan eyh Süleyman, Sahabeyi Kiramdan olan Halit bin Velid Hazretlerinin soyundan geldi i ifade edilirken, hadis ilminde isim yapmı bir zat olarak kabul edilmektedir. Abdurrahman bin Arf sahabelendir eyh Muhammed el Münkebir'in Peygamber efendimizin halasının o lu oldu u söylenilmektedir. eyh Halef'in Abdulkadir i Geylani'nin torunu oldu u ifade edilmektedir.

Yörenin türbelerinden; eyh Süleyman'ın türbesi, ba a rısı tedavisi için ziyaret edilir. Türbede bu zat vesile edilerek Cenab-ı Allah'a duada bulunulur. eyh Hazma el Kebir Hazretleri'nin türbesinin aynındaki a acın bel a rılarına iyi geldi i inancı vardır. Ziyaretçiler burada Kur'an-ı Kerim okur dua ederler. eyh Halef'e daha ziyade Zeka özürlü çocuklar götürülür. eyh Musa'nın ayak a rıları için ifa kapısı oldu u inancı vardır. eyh İlyas'ın türbesine yürüyemeyen bebekler yürüyebilmeleri için getirilir. Bazı türbelerde oldu u gibi burada da bir süre yapılarak ifa umulur. eyh Muhammed el Münkebir'e ve eyh Tayyar'a psikolojik sıkıntısı olan hastalar gelirler. Türbe ziyaretlerinde Kur'an-ı Kerim okumak ortak uygulama biçimidir. Veysel Karani Hazretlerini, Abdurrahman bin Arf türbesinde Kur'an-ı Kerim okunmasının yanı sıra Kurban da kesilir. Burası da dünyevi uhrevi dileklerde bulunmak için ziyaret edilir. Buraya çocuk sahibi olma dile i ile de gelinir. eyh Alaaddin'in türbesi sıtma hastalı ından kurtulmak için ziyaret edilir. Türbede bulunan kuyunun suyu'ndan tedavide istifade edilir. eyh Halef'in, eyh Cerrah'ın da sularından istifade edilir. Geçmi te humma hastalı na tutulanlar bu suyu ba larından dökerlerken yanlarında getirmi oldukları so an ve ekme yi fakirlere verilir. eyh Hazin türbesine ise tedavi için deliler getirilirler, burada zincirlere tedavi süresince hastaların ba landı ı ifade edilmektedir. eyh el Hulu'yu ise dile i olan kızlar ziyaret ederler

Ayrıca Zilhicre ayının 9 uncu gününde halk eyh et Türki'nin türbesinde toplanır Hac'da bulunan yakınlarının selamete dönmeleri için dualar eder dileklerde bulunurlar. eyh ebul Vefa'nın türbesi önünde de Hac yolculu una çıkacaklar için bir tören düzenlenir. Kur'an-ı Kerim okunup dualar yapılır. daha sonra hacılar mukaddes topraklara u urlanırlar.

Ulu zatların türbelerindeki su, toprak a açta kutsiyet aramak onlardan bazı hikmetler ummak, Anadolu'nun sair yerlerinde türbelerde Türk dünyasının bir çok yerinde görülebilirken, veli kültü ile izah edilebilir. Sadece Türklerin eski inanç sisteminde ve slamiyet'te de il, adeta bütün dinlerde ortaktır. Keza türbede yapmı olmak ve veya oraya zincirlenmi olmak da, türbede yapmakta olan zatın bu alemde göçmesinden sonra, yardım ve yararının devam etti i inancı ile izah edilebilir. slam'da kudretin ve gücün mutlak sahibinin Allah oldu u inancı vardır. Herhangi bir ey veya birinde farklı bir güç var ise onu veren de Allah'tır. Nitekim bunun uurunda olan bölge halkı, ziyaret edilen kimsenin Allah'ın iyi kulu oldu undan hareket etmekle beraber, talepler dilekleri Allah'tan yapmaktadırlar. Siirt yöresi türbeleri etrafında olu mu , bid'at ve hurafe Anadolu'nun di er bazı bölgelerine göre asgari seviyededir. Hacı u urlama, hacı kar ılama, hacı evi uygulamaları ve hac ile hacı

etrafında geli tirilen bazı mistik folklor unsurlarını Anadolu'nu sair bölgelerinde de aynen görebiliyoruz.

Siirt Ulu canlarının büyük bir kısmı zamanlarının din alimlerindendirler. Halit bin Velit'in soyundan geldi i ifade edilen eyh Süleyman Hadis bilginidir. eyh Etü Zeynep Türbesinde yapmakta olan Zeynebül muhaddise binti Süleyman bin Hibetullah, hadis alimidir. eyh Hasan, fıkıh ve hadis ilimleri alimi aynı zamanda airdir. eyh smail Fakirullah, brahim Hakkı Hazretleri dini ve tatbiki bilimlerde alimdiler. Dönemin uleması, çok kere büyük devlet adamları bilhassa yüksek rütbeli askerleri göçtüklerinde kabirleri türbe olarak da beleniliyordu. ehitler, Allah yolunda göçmü Hak yolcuları olup kabirleri türbe olarak biline gelmi tir. Veysel Karani ran ve Azerbaycan fetihlerine katılmı sefer dönü ü ehit olmu tu.

Öteki aleme göçü ünden yıllarca sonra, Allah rızası için sava anları yanında yer alan ve halk inanç kültüründe Ye il Sarıklılar olarak bilinen, Eski Türk nanç Sistemi'nde Ana Maygil olarak bilinen inanç türünü hatırlatan ve Anadolu çok örneklerini görebildi imiz tiplere itibariyle Abdurrahman bin Avf zikredilebilir. Anlatıya göre, Rus i gali sırasında, eyh Abdullah bir gece rüyasında Hazreti Abdurrahman bin Avs'ı görür ve “ Ben, Dar-ı Serzer'de meftun olan Abdurrahman bin Avf'ım, kaçmayın ben sizin imdadınıza geliyorum” dedi i rivayet olunmaktadır.

Kesik Ba , Ye il Sarıklılar, ehitler, Allah rızası için Allah yolunda ölenler, gerçekte ölmeden evvel ölenler, onlar için ölümler denilemeyecek olan gerçek ya ayanlardır. Bu toprakların vatan olmasında ve vatan olarak kalmasında gerçek söz sahibi olanlardır.

Sakarya ili Merkez ilçe Çayba ı Yeniköy kasabasında yatmakta olan ehit Osman, kellesi koltu unda sava ırken bir kadın kendisi görüyor ve görüldükten sonra ehit Osman orada hemen dü üyor ve türbesi de burada yapıyor.

Kocaeli ili Karamürsel ilçesi Osmaniye köyünde türbesi bulunan Sünni Baba'nın gövdesi köyde iken kafasının ba ka bir yerde oldu u inancı vardır.

Kahramanmara ili Elbistan ilçesinde türbesi bulunan Ümmet Baba, Çok adil bir komutan iken sava sırasında ba ı kesilerek ehit dü er, Ümmet Baba sava bitinceye kadar kafası koltu unun altında sava ır, kendisini gören bir kadın “ u yi ide bakın” deyince , hemen orada yere dü tü üne ve dü tü ü yere defnedildi ine inanılır.

Genç Osman Ba dat'a girerken kellesi koltu unda tasvir dilmi tir. Kesik Ba lar'ın muhakkak kesik olan ba ları yanlarındadır. Kefeni boynunda veya koynunda inancında oldu u gibi. Bu bulgudaki inancın sistematik derinliklerinde, sır ve sır ehli olmak vardır. Sır sahibinin sırrı merak edilmemeli ve hayretle kar ılanılmamalıdır. Sırrı açık edilmı zat göçer, sırrı açık olunduktan sonra kalınmaz kalınmamalıdır. nancı vardır. Bu olgu belki de nefis ve göz hasetli i ile bir ekilde ba ıntılıdır. Bu tespitin ba ı bozuk, ba ı ba lı, ba ını ba lamak gibi deyimlerdeki inanç ile ba lanıtısı da ayrıca aranabilir. Biz bu konu ile ve vesile dü tükçe de konunun Kuru Kafa inancı ile ba lanıtısına dair tespitlerimizi yansıtmaya çalı maı tık.

A.Y.Ocak'ın tespitleri arasında; Van, Ahlat, Hasankale, Cizre, Trabzon, Erzincan, Çayönü, Harran, Gaziantep, Sakcaözü, Divri i, Sivas, Turhal, Sinop, skilip, Çorum, Akda madeni, Ankara, Eski ehir, Gordion, Seyitgazi, Ak ehir, Konya, Antakya, Isparta ve znik vardır.

Diyarbakır merkez ilçede, Melik Ahmet caddesi Urfa Kapı'da türbesi bulunan Sarı Saltuk, surların Urfa Kapısı bölgesinde savaırken Kellesi uçurulmuş, defnedildiği yere kadar, kellesi gövdesinde olmaksızın savaşı bir Kesik Ba'dır.

İstanbul merkez ilçe içerisindeki Kesik Ba türbesi de korunma altına alınmış, halk tarafından bilinen ve ziyaret edilen bir yatırıdır.

Kayseri ili Pınarbaşı ilçesi Pazaröen Kasabası Melikgazi Köyünde türbesinin yanında türbesi bulunan Kesik Ba'nın, Kalenin fethi sırasında Gazi'ye yardımcı olan esasen İslamiyete gizlice girerek şehit olmuş kale keşitlerinden birisi olduğu inanılmaktadır

Muğla ili Bodrum ilçesi Gecekonu Mevkiindeki türbesinde, yatmakta olan Saldır ah Kesikba olarak da bilinen ve kafası kesildikten sonra da savaşa devam eden bir ulu zattır.

Muğla ili Fethiye ilçesi, Kesikkap Mahallesi Gül Camii yanındaki türbesinde yatmakta olan Ahmet Gazi 1200'lü yıllarda katıldığı bir savaşta şehit olmuş, kafasının kesildiği yer ile şehit olduğu halen yatmakta olduğu türbesinin bulunduğu yer arasında 10 Km.lik bir mesafenin olduğu ifade edilmektedir.

Tokat ili Turhal ilçesi merkezindeki türbesinde yatmakta olan Kesik Ba yatırı eyh Musa tarafından keşfedilmiştir. Anlatıya göre eyh Musa Hazretleri bir gün istiareye yatar, rabitalar yapar, mana aleminde cesetsiz bir ba'nın, bugünkü türbenin bulunduğu yerde olduğunu, o ba'nın İslam ordularının bu bölgede yaptıkları bir savaşta, şehit olan bir komutanın ba'sı olduğunu keşfeder, bunun üzerine hem türbeyi ve hem de camiyi burada inşa eder.

Bolu ili Gökaya ilçesi Vahapede Köyünde türbesi bulunan Vahapede'nin Kıbrıs Savaşı sırasında Türbesinden top sesleri gelir. Çamaşı yıkamakta olan Ermeni kadınlar "Kim bu kesik ba'lı adam" deyince aniden ortadan kaybolur. Türbenin diğer ismi Kesik Ba'dır.

İstanbul ili Beyoğlu ilçesi Halıcıoğlu'ndaki türbesinde yatmakta olan Kesik Ba Muhammed Mehmet Efendidir.

Aksaray ili Güzelyurt ilçesi, Selime kasabasında Ali Pa'nın türbesinde bulunan Kuru Kafa'ların savaş zamanlarında kaybolduklarına savaş bittikten sonra da tekrar türbeye döndüklerine inanılır.

Isparta ili Merkez ilçede Kesik Ba Gazi/Yedi şehitler Türbesinde yatmakta olan zat Yedi şehit olarak bilinen ulu zatlardan birisi ve kesik ba velilerden olduğu inanılır.

Bolu Merkez ilçedeki eyh Hamdi Baba'nın türbesinden aldığımız bir bölüm bildirimizin mesajını ilettiği olduğuna kanaatindeyiz;

Ehli tevhidin cengine
Hak'tan ömrün sun ine
Emri Fetva verilir verilir mi?
Emri fetva verilir ise,
Çare nedir sorulur mu?
Hamdi de bu yolda ölürse
Soru hesap sorulur mu?

Türbeler pare pare, ayrı ayrı, bölge bölge koruyorlar vatanı. Beherinin ayrı ifa kapısı oldukları gibi. Tümü birlikte insanımıza yardımcı olurlarken, korudukları da tüm vatan sathıdır. Çanakkale ili Ezine ilçesinde türbesi bulunan Ahi Yunus “ ehirin sahibi” olarak bilinir. Aynı ekilde Kalenin sahibi, mahallenin sahibi olarak bilinenlerde vardır. Edirne li Meriç ilçesi Karahamza köyünde türbesi bulunan köyün kurucusu ve sahibi idi. Görev alanını ve yetkinin sınırını belirleyen Kadiri Mutlak olandır. Bu koruma yazımızın konusu itibariyle vatan toprağıdır. Koruma yangın, sel gibi felaketlere kuraklık ve salgın hastalıklara karşı da olabilmektedir Yapılacak icraatlar için alınan bir emirden hareket ediyorlar, tek olan emir makamının emrini onun rızasına talip olma adına, O’ndan aldıkları güç ile yapmaya çalışıyorlar

Bayburt ili, Merkez Gümü suyu Köyünde türbesi bulunan Mustafa Efendi’nin Osmanlı Rus Savaşında kürkü mermilerle delik de ik olmasına kendisine kur un i lemedi i rivayet edilir. İlahi taktir, kimine kur un geçilmemesini taktir eder, kimine Kesik Ba lı ı kismet eder. Kimi göçmesine rağmen fonksiyonları ile göçmeyenlerin arasındadır, kimi hiç bilinmez, kimine de ne zaman bilinece i talimatlandırılmış tır.

Trabzon ili, Düzköy ilçesi, Hakça yaylasında türbesi bulunan Haçkalı Hacı Baba stiklal Sava ı’na “Ye il Sarık” ile katılanlardandır.

Giresun ili, Merkez Boztekke köyünde yatmakta olan eyh Kerameddin, stiklal Sava ı sırasında Ruslar’ın Har it Çayını geçemeyeceklerini rüyasına girdi i hocaya söyler ve Ruslar bu çayı geçemezler.

Trabzon merkez ilçe Boztepe mahallesi Erenler Sokak’taki türbesinde yapmakta olan Ahi Evren Dede’nin bulunduğu mevkiye Rus topları etkili olamamış tır

Rize’nin Hem in ilçesi Yeniköy’deki türbesinde yapmakta olan ehit pa a’nın türbesi etrafında silah atılmasına izin vermedi i için yakın çevresinde silahın ate almayacağına inanılır.

Sivas’da yatmakta olan Horasan Erlerinden Kevgür Baba’nın mezarı görülen bir rüya üzerine bir suyun içerisinde elinde kılıcı ile bulunur ve kılıcı bir türlü elinden alınamaz.

Kars’ın evliya Camii bahçesinde yatmakta olan, Horasan Erlerinden Hasan-ı Harakani’nin Kıbrıs Sava ı’nda Mehmetçi in yanında yer alarak keramet gösterdiğine inanılır..

Kütahya ili, Hisarcık ilçesi, Merkez köyü, ehitler mahallesi’nde yatmakta olan 19 Horasan Eri ahidin, sava zamanlarında, türbeden ayrılarak, halkın i galcilere karşı sava larında onların yanında yer aldıklarına inanılır.

Erzurum Merkezi’nde Abdurrahman Gazi Mahallesinde türbesi bulunan Abdurrahman Gazi Erzurum’un Fethi sırasında ehit olduktan sonra bir süre daha kelesi koltu unda sava ır sonra halen türbesi bulunan yerde dü er.

Erzurum ili, Oltu ilçesi, Aslanpa a Mahallesi Zinnun mevkiinde yatmakta olan Mısırlı Zinnun , Kesik Ba lı olarak bilinir. ehit dü tükten sonra, kafası kesildi i halde kafasını koltu unun altına alıp, kesik ba lı ile tekrar sava tı na inanılır.

Ayrıca Erzurum ili, Oltu ilçesi Kale içi Mevkiinde türbesi bulunan Çıldır eyalet Kadısı Zinnun da bir Kesik Ba velidir. Oltu sava larında kafası ko ptu u halde, kafası koltu unda bir müddet daha sava tıktan sonra ehit oldu una inanılır.

Kars ilinde Karada Mevkiindeki Dı Kale'de türbesi bulunan Arap Baba, Kars'ın Ruslar tarafından i galinde, kafası kesilmi olmasına ra men, kafasını koltu unun altına alarak bir süre daha sava mı ve türbesinin oldu u yere ehit dü mü tür.

Erzurum ili, Pasinler ilçesi ardıçlı köyündeki türbelerinde yapmakta olan Mısırlı Ali Gazi Pa a ve Ferruh Hatun'un türbelerini yıkmak için i gal yıllarında Ermeniler türbeye tırmanırlar. Bir çakıl dahi sökmeden çevreye fırlatılırlar.

SONUÇ:

Siirt'teki ulu canların miktarı bu kadar olmadı ı gibi, Anadolu'da Kesik Ba diye bilinen ulu zatlar da bu kadarla sınırlı de illerdir. Nitekim Anadolu'da Üryan diye bilinen ulu canlar belki 20 belki de 30 kadardır. Ancak isminin ba nda Üryan sıfatı olmayan veya üryan diye bilinmeyen, üryanlık sıfatı kapsamına giren ulu zat belki 20 bin ve belki de 30 bindir. Önemli olan sıfatı ile tanınmı olmak de il, o sıfat içerikli olabilmektir. Kellesi koltu unda görünmeyen, muhakkak nice kelle koltukta Hak Yolu'na girenler vardır.

Tespitin önemli olan di er boyutu veya tespitten çıkarılacak di er önemli sonuç, Kesik Ba bizim halk kültürümüzün bir ürünüdür. Bizim inanç dünyamızın mahsulüdür, sünnimizle alevimizle, Kürtümüzle Türkümüzle bizim ortak de erlerimizdir. Kellesi koltu unda sava anlar bizim ecdadımızdılar ve kelleleri koltuklarına u runda sava arak bıraktıkları toprakların inançların varisleri biziz, en azından anlatılardaki bizleriz, bizim olanı anlatmaya çalı tık. Ruhları ad olsun. Allah mah er günü onların yüzüne bakabilece imiz bizlere de yüz aklı ı nasip etsin.